

УДК 159.9.001.57:101.37

О. В. Медянова, канд. психол. наук, доц.

СЬОГОДЕННІ ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

УДК 159.9.001.57:101.37

О. В. Медянова

СЬОГОДЕННІ ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

У статті розглядаються зміни завдань вищої медичної освіти у світлі парадигми цілісності людини з урахуванням теорії поколінь. Автором проаналізовані індивідуально-психологічні відмінності студентів-стоматологів поколінь Y і Z та певні чинники успішності їхнього навчання. Також з'ясовані вимоги до зміни умов навчання студентів різних поколінь.

Ключові слова: цілісність людини, цілісність особистості, «колективна свідомість», «кліпове мислення», покоління Y і Z.

УДК 159.9.001.57:101.37

O. V. Medyanova

UP-TO-DATE TASKS OF THE HIGHER MEDICAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE HUMAN INTEGRITY PARADIGM

The Odessa National Medical University, Odessa, Ukraine

The article discusses the changing challenges of higher medical education today. This is due to the relevance of considering the person as a whole and the theory of generations. The author analyzed the individual psychological differences of dental students of the Y and Z generations. Based on the results of a pilot study, the factors that determine the success of student learning today are determined. And also clarified the requirements for changing the learning conditions of students of different generations.

Key words: integrity of a person, “collective consciousness”, “clip thinking”, of generations Y and Z.

Відповідно до теорії етапів розвитку цивілізації М. Маклюєна: «... суспільство, перебуваючи на сучасному етапі розвитку, трансформується у “електронне суспільство” або “глобальне село”» [1, с. 86], за рахунок того, що виникла глобальна мережа електронних зв'язків, яка конструє єдине «поле досвіду» [2, с. 400], створюючи таким чином «колективну свідомість». І тут для утримання рівня когнітивної складності «колективної свідомості», її ноосферної цілісності дуже істотним стає індивідуальний внесок кожного, що ставить перед сьогоденною особистістю, особливо вченого, медика, завдання не тільки формування індивідуальної професійної компетентності, а й активного проектування даної позиції в колективне поле свідомості. Таким чином, у сучасного суспільства існує об'єктивна потреба в експертній активності фахівців, здатних об'єктивно і на високому науковому рівні не тільки оцінювати чинники загрози виживанню людства та розробляти ефективні стратегії їхнього подолання, а й усвідомлювати необхідність широкого впровадження їх у масову свідомість. Особливо актуально це постає в нашій країні, з її традиційною тенденцією до хуторського мислення.

Дана ситуація змінює завдання сучасної вищої освіти, які поділяються на основні, приватні та спеціальні. Основні завдання освіти у вищих вищах визначаються державною освітньою Доктриною і «витікають із духовних і культурних цінностей та багато в чому залежать від рівня розвитку науки і культури суспільства» [3, с. 56]. Приватні — визначаються специфікою освітнього спрямування, а спеціальні — це завдання, що забезпечують оптимальну адаптацію в майбутній професії з урахуванням мінливих вимог професійної та соціальної реальностей.

Якщо трансформувати викладені С. С. Корнієнко [3] основні завдання освіти з урахуванням специфіки вищої медичної школи, вийдуть такі цілі:

1) забезпечення повноцінного самовираження, самовиявлення, саморозвитку особистості майбутнього лікаря вже в процесі навчання. Особистості, здатної на таке:

а) гармонізацію індивідуальних і глобальних інтересів;

б) на підтримку безперервної самоосвіти;

в) на творче самовираження у всіх галузях наукового, професійного, соціального та духовного життя;

2) на оптимальну соціалізацію студента-медика, що забезпечує не тільки його соціальну адап-

тацію, а й гармонізацію матеріальної та духовної природи людини;

3) на розвиток комунікативних навичок на базі толерантності та співпраці, незалежно «від віку, статі, характерологічних особливостей, а також віросповідання, національності та політичного ладу» [3, с. 63];

4) і тільки в останню чергу, оволодіння навчальними програмами.

Ми згодні з автором у тому, що цілями освіти сьогодні є формування особистості майбутнього професіонала, здатного гармонійно поєднувати індивідуальні, професійні та соціальні цілі, не вступаючи в суперечність із законами природи, вільного саморозвитку індивіда і духовної сутності людини. Проте бачимо також актуальність формування активної соціальної біо- і нооетичної експертної позиції у майбутніх медиків. Це, у свою чергу, актуалізує формування цілісної особистості, яка має не тільки компетентність професіонала, а й ноосферний світогляд з альфологічним рівнем відповідальності перед собою та світом [4]; толерантність до невизначеності та непередбачуваності швидкоплинних світу [5; 6]; здатність в нових умовах до:

а) самодіагностики відповідності зовнішніх запитів життя і внутрішніх резервів, настанов і поведінкових програм особистості;

б) «самодобудування» відсутніх регуляційних механізмів, адаптивних поведінкових програм і когнітивних навичок;

в) трансформації аксіологічної ієрархії завдань відповідно до етапу свого розвитку і балансу зовнішніх і внутрішніх ресурсів, при цьому не втрачаючи свого «ціннісного кістяка»;

г) формування не тільки цілей і завдань поточного етапу свого розвитку, а й актуальної йому самомотивації.

Формами реалізації цілісності особистості є адаптація, творчість [7] і толерантність до хаотизації. За словами О. М. Князевої, «наявність хаотичних елементів, відносних нерегулярних частин є ознакою здоров'я людини, як тілесного, так і духовного, ознакою стійкості структури її особистості» [8, с. 42].

В. Є. Клочко і Е. В. Галажинський вважають, що цілісна людина — це «людина, що постійно робить себе цілою з перманентно нецілою, весь час потребує чогось і когось, весь час очікує чогось і когось; ускладнюючись, коли збуваються очікування і вдається привласнити предмет очікування, прийнявши його в себе, зробивши своїм» [9, с. 71]. Автори наголошують на благодатному впливі всієї повноти незавершеності людини, що постійно зазнає становлення. І бачать небезпеку в формі людини повної, завершеної, що відбулася, бо «це людина, яка нічого вже не бажає і яка вже нічого не може, постійно потребує прояву зовнішніх атрибутів, що вказують на власну спроможність, і почитає за благо повне

злиття своєї поведінки в світлі з усталеним розумінням самого світу» [9, с. 71]. У такої людини відсутня здатність до інноваційної поведінки, і вона вже скоро «переїде в трагедію вмираючої людини — не тільки заможної, але і такої, що остаточно відбулася» [9, с. 72]. Нам здається, що до даного визначення варто додати і цілісність соматичного, психічного і соціального в людині; цілісність когнітивного, емоційного, поведінкового, ціннісного в структурі особистості людини.

Другою особливістю сьогодення, що ускладнює завдання освітньої системи та є побічним ефектом розвитку четвертого етапу «інформаційного суспільства» стало масове формування «кліпового мислення» (термін Ю. Тоффлера). Філософ і культуролог К. Г. Фрумкін виділив основні причини появи «кліпового мислення»:

1) розвиток сучасних технологій, який привів до збільшення інформаційного потоку;

2) необхідність приймати більший обсяг інформації;

3) багатозадачність;

4) прискорення ритму життя і спроби встигнути за всім, щоб бути в курсі подій;

5) зростання демократії та діалогічності на різних рівнях соціальної системи [10].

Т. В. Семеновських характеризує «кліпове мислення» як «процес відображення безлічі різноманітних властивостей об'єктів, без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, який надходить, його алогічністю, повною різноманітністю; високою швидкістю перемикавання між фрагментами інформації; відсутністю цілісної картини сприйняття навколишнього світу» [11]. І виділяє основні характеристики «кліпового мислення»: конкретність мислення; фрагментарність (відсутність цілісного сприйняття); орієнтацію на поняття меншої міри спільності; алогічність; лабільність. М. Є. Сандомирський зазначає, що люди з «кліповим мисленням» орієнтовані на те, щоб переробляти інформацію короткими порціями, тобто обсяг інформації повинен уміщатися на екрані комп'ютера, тільки в цьому випадку вони її зрозуміють і запам'ятають; інформація їм повинна даватися легко, доступно і наочно, тому що «кліпові» люди не можуть довго залишатися зосередженими на чомусь одному, бо вони непосидючі й гіперактивні [12]. Інші автори бачать у даному явищі й позитивні сторони: захист організму і психіки від інформаційного перевантаження; динамізм навчальної діяльності; спроможність сприйняти багатоплановість явищ і неоднозначність, багатоваріантність підходів до аналізу складних явищ; здатність до багатозадачності, адаптація до мінливості реальності [11–15]. Т. І. Орлова констатує, що «кліпове мислення» — це не недолік, а розвиток одних когнітивних навичок за рахунок інших: формована здатність до багатозадачності, що призводить до зростан-

ня «неуважності, гіперактивності, дефіциту уваги і переваги візуальних символів логіки над поглибленням у текст» [16].

Наступною особливістю сучасності, що впливає на ефективність вищої освіти, є різниця між поколіннями не тільки викладачів і учнів, а й між різними поколіннями студентів. Нові покоління молоді і студентів мають інші, в порівнянні з попередніми поколіннями, вимоги до освіти, інші стандарти спілкування і ставлення до навчання, до чого виявилися не підготовлені професорсько-викладацькі колективи. Це робить актуальним не тільки необхідність адаптації навчального матеріалу до нової студентської реальності, пошук релевантних форм навчання з урахуванням індивідуально-психологічних характеристик і пізнавальних можливостей нового покоління [13–18], а й додаткове навчання викладачів діагностичних і педагогічних умінь, адекватних індивідуально-психологічних можливостей різних поколінь студентів і аспірантів. За підсумками не тільки психологічних досліджень, а й роботи з аспірантами в рамках курсу «Професійна етика наукової діяльності лікаря» ми можемо тільки приєднатися до висновків з даної проблеми кількох авторів [13; 14], зокрема Е. Р. Ісаєвої: «Проведене нами соціально-психологічне дослідження студентів першого курсу Медичного університету висвітило нові тенденції в особистісних особливостях і поведінці студентів нового покоління. Як з'ясувалося, професорсько-викладацький склад Медичного університету виявився не готовим до взаємодії з ними» [13].

Сучасна теорія покоління зародилася на початку 90-х років минулого століття. Її авторами стали два американці — економіст, демограф Нейл Хоув і драматург, історик Вільям Штраус: незалежно один від одного вони вивчали такий популярний соціальний феномен, як конфлікт поколінь. І одночасно дійшли однакового висновку: моделі поведінки людей, що належать до одного покоління, зовсім не схожі на моделі поведінки представників покоління іншого в пору того ж віку. Автори пояснюють це тим, що найбільший вплив на людину робить те, у яких умовах вона жила і виховувалася до 12–14 років, тому що саме до цього віку у людини формується власна система цінностей, яку вона потім нестиме через усе життя [17].

Континуум поколінь, за роком народження, утворюють:

- «традиціоналісти», або «ветерани», — 1922–1945 рр.;
- «бемі-бумери» — 1946–1964 рр.;
- «покоління Х» — 1965–1980 рр.;
- «міленіали», або «покоління Y», — 1981–1999 рр.;
- «покоління Z» — з 2000 р.

Покоління Х. Цим людям властива висока працездатність і продуктивність, вони наполегливі і

старанні. Для «людей Х» важливу роль відіграють кар'єра, рівень освіти, матеріальні блага. Вони прагнуть бути успішними, але часто не шукають нових шляхів, а користуються давно перевіреними маршрутами.

Покоління Y. З точки зору вчених, на формування цінностей покоління Y вплинули такі фактори, як глобалізація і бурхливий розвиток інформаційних технологій, мобільного зв'язку, Інтернету тощо [19].

Покоління Z. Сприймає цифрові технології як обов'язкову складову всіх напрямів їхньої діяльності, дозвілля і комунікації. Характеризується вмінням ефективно працювати з будь-якою інформацією; швидким розвитком; багатозадачністю: можуть робити одночасно кілька справ (писати повідомлення, слухати музику, грати в комп'ютерну гру і вчити уроки); «кліповим мисленням»; інфантилізмом; поганим запам'ятовуванням (всю інформацію при нагоді можна подивитися в мережі); яскравою індивідуальністю; прагненням піти від «стандартної моделі», яка, на розуміння їхнього переконання, не може бути ефективною в жодній сфері життя [20].

«Міленіалів» називали «першим цифровим глобальним поколінням», яке дорослішало разом з розвитком Інтернету. Покоління постміленіалів народилося в Мережі... Таким чином, понад 40 % постміленіалів вважають себе нерозривно пов'язаними з портативними пристроями і кажуть, те, що працює Wi-Fi, для них важливіше працюючого унітаза» [20].

За даними В. Д. Нечаєва і О. Е. Дурневої, сучасні психолого-педагогічні дослідження проблеми покоління Z (у російській психології частіше вживають термін «цифрове покоління») умовно можна розбити на три великі групи: нормативні, позитивні та рефлексивні. До групи нормативних належать дослідження, що здійснюють оцінку тенденції цифровізації процесів соціалізації дітей і молоді в категоріях «добре-погано», «корисно-шкідливо» тощо. Тут ми можемо спостерігати дві основні позиції дослідників стосовно процесів цифровізації: «антагоністів» і «протагоністів» [21]. «Антогоністи» фокусуються на негативних особливостях даного процесу, «протагоністи» — на позитивних. До групи позитивних автори зараховують дослідження об'єктивного впливу розвитку цифрових технологій на функції вищої нервової діяльності дитини, підлітка і ювеналів (мислення, мова, увага, сприйняття, пам'ять); цінності особистості; особливості емоційно-вольової регуляції; розвиток сучасної педагогіки. Третя група досліджень, яку автори позначають як рефлексивні, «стосується, перш за все, аналізу ключових понять з концепції «цифрового покоління» і методології досліджень у цій сфері» [21]. Автори відзначають:

а) методологічну слабкість концепції цифрового покоління, тому що «за основу аналізу бе-

реться зовнішня ознака (вік), а не внутрішня ознака (характер діяльності і спілкування в процесі розвитку)» [21];

б) переважну локалізацію подібних досліджень у зарубіжній психології.

Студенти покоління Z, за даними Е. Р. Ісаєвої, характеризуються [13]:

а) високою особистісною тривожністю, вразливістю, низькою стійкістю до стресу; у більшості ситуацій вони відчувають себе безпорадними і потребують керівної та спрямовуючої допомоги дорослого;

б) при цьому характеризуються високим рівнем прийняття себе, у них сформовані високі запити за відсутності способів і навичок розв'язання проблем;

в) мають виражену індивідуалістичність: орієнтовані на себе і мають знижений інтерес до оточуючих; ставлять свої інтереси вище інтересів інших людей і завжди готові їх відстоювати; прагнуть бути незалежними і самостійними;

г) вони свідомо не докладають достатніх зусиль для виконання вимог і прийнятих у суспільстві норм поведінки;

д) характеризуються безпечністю, імпульсивністю, схильністю до необдуманих вчинків: студент покоління Z «живе одним днем, не заглядаючи в майбутнє... НЕ може самостійно сформулювати програму поведінки, не критичний до своїх дій; НЕ може організувати свій час, їхні цілі схильні до частого зміни, планування малореалістичне» [13];

е) характеризуються зниженням усіх механізмів саморегуляції.

Характеристики Е. Р. Ісаєвої [13] мають яскраво виражений негативний відтінок, підкреслюють слабкості студентів покоління Z і, за класифікацією В. Д. Нечаєва і О. Е. Дурневої, можуть бути зараховані до «антагоністів».

Інші автори — «протагоністи», виділяють позитивні властивості покоління Z, наприклад Т. А. Макарова [14], акцентує увагу викладачів на рисах цього покоління, які можуть стати опорними в побудові нових програм навчання, що адаптовані під індивідуально-психологічні характеристики покоління Z:

а) мають здатність до багатозадачності, що «стимулює роботу з декількома джерелами інформації одночасно, включаючи як друковані, так і електронні форми» [14, с. 117; 17], проте вибір цих джерел повинен контролюватися викладачами, тому що студенти недостатньо критичні і «всіядні» [22]; не здатні до самостійного системного мислення;

б) їм властиве перенесення міжособистісного спілкування в Інтернет-мережі, що дозволяє використовувати соціальні мережі для організаційних і навчальних програм, але при цьому необхідно враховувати те, що «студенти починали засвоювати матеріал, отриманий в ході заняття,

тільки в процесі спілкування один з одним» [22, с. 119];

в) мають потребу вносити свій особистий вклад у створення і розвиток навколишнього світу [22, с. 119];

г) їм властива залежність від різних цифрових і мобільних пристроїв [22, с. 119].

О. П. Звягінцева і Є. А. Мухортова присвятили своє дослідження особливостям покоління Y і виділили такі їхні властивості, як-от:

а) «самість»: здатності до само-навчання, -освіти, -розвитку, -удосконалення тощо. «Вони показують готовність розвиватися і добиватися високого рівня самоактуалізації» [23, с. 72];

б) висока самооцінка: «вони знають собі ціну»;

в) високий рівень значущості спілкування в процесі будь-якої діяльності;

г) готові брати на себе відповідальність за прийняття рішень на робочому місці, цілеспрямованість та орієнтованість на результат;

д) студенти даного покоління не поділяють точки зору, що володіння іноземною мовою дасть їм особливі переваги в сфері професійної діяльності [23, с. 72].

К. В. Султанов і А. А. Воскресенський, узагальнюючи досвід дослідження покоління Y в російській психології, виділяють такі його характеристики [24]:

а) орієнтація на сьогоднішній день, життя «тут-і-тепер»;

б) комунікація з великою кількістю передплатників, «потреба в соціальному визнанні за допомогою різних лайків, передплатників, репосту тощо» [24, с. 151];

в) близькість зі своєю сім'єю, особливо з бабусями і дідусями;

г) геймерство не як «спалювання часу», а як засіб навчання цільовому плануванню; підняття самооцінки; формування стилю поведінки у віртуальній реальності та його перенесення в реальне життя;

д) перенесення комунікації в соціальні мережі та цифрові контенти;

е) «прагнення до нематеріальних або “постматеріальних” цінностей, що ускладнює стимулювання і мотивування представників цього покоління традиційними засобами підвищення ефективності роботи і лояльності» [24, с. 151];

ж) висока самооцінка й орієнтація на надзвичайно гнучку професійну мобільність.

Катерина Амосова [25] зазначає особливості навчання студентів-медиків покоління Y та надає рекомендації щодо процесу їхнього навчання: «орієнтованість на практичні аспекти, інтерактив з використання сучасних технологій, навчання методом “проб і помилок”, залучення до навчального процесу ігрових елементів. Замість товстих підручників і довгих лекцій — коротка, ключова інформація — оскільки увага до книги та лекції швидко втрачається» [25]; високий рі-

вень значущості комунікації як між викладачем і студентом, так і між студентами в процесі засвоєння матеріалу; «гарантована» симпатія з боку викладача [25]; навчання студентів пошукової активності як гаранта постійної самоосвіти в професійній сфері; використання сучасних дидактичних підходів: «проблемного навчання» (“problem-based learning”), «навчання в команді» (“team-based learning”), застосовування стимуляційних занять на фантомах і тренажерах» [25]; жорстка структурованість навчальних матеріалів («без води») і базування їх на візуальній інформації (логічні схеми, таблиці); наявність електронної комунікації з викладачем (e-mail, сайт, група в мережі); систематичний зворотний зв'язок зі студентами. На думку автора: «Студенти-міленіали очікують від викладача “батьківського інтересу, поваги до своєї думки та особистості, включно з доступністю в позааудиторний час”» [25]. Автор відзначає неготовність професорсько-педагогічного складу медичних вишів до зміни індивідуально-психологічних характеристик різних поколінь студентів. «Багато викладачам-“бумерам”, не кажучи про “ветеранів”, вкрай важко примиритись зі зміною своєї ролі в сучасності навчального середовища. Викладач давно перестав бути “поширювачем інформації”, оскільки для цього є Google! (та професійні пошукові системи). Він фацілітатор, який має створювати “унікальний навчальний досвід”» [25].

Таким чином, тема досліджень різниці індивідуально-психологічних характеристик поколінь студентів та їхній вплив на трансформацію підходів до ефективності навчання у вищій школі є актуальною, викликає великий інтерес із боку вчених різних галузей: педагогіки, психології, маркетингу, філософії, менеджменту, економіки тощо. «Дослідження з даного питання ведуться. Вони різнопланові, багатоаспектні, розглядають різні характеристики способу життя і цінності. Поряд з цим не сформовано єдиної теоретико-методологічної бази для вивчення сучасного покоління, відчувається брак польових досліджень, що дають актуальні зрізи населення за різними групами і характеристиками» [26, с. 7].

У 2017/2018 навчальному році нами було проведено пілотажне дослідження впливу індивідуально-психологічних характеристик студентів-стоматологів поколінь Y та Z на успішність їхнього навчання. Дослідження проводилося на базі ОНМедУ. У ньому взяли участь 136 студентів другого і п'ятого курсів.

На успішність навчання студентів впливають різні фактори:

а) внутрішні, такі як вікові та індивідуальні особливості; особливості мотиваційної сфери учнів; особливості процесу засвоєння і рівень інтелекту; здатність засвоювати знання, вміння, навички та успішно застосовувати їх для розв'язання завдань; навчальна мотивація, що забезпе-

чує сильні позитивні переживання при досягненні навчальних цілей;

б) зовнішні: характер взаємин, що склалися з конкретним викладачем; загальний характер взаємин, прийнятий у конкретній групі; ставлення батьків або інших референтних осіб до навчального процесу [27, с. 126].

Наше дослідження сфокусоване на вивченні внутрішніх чинників успішності навчання студентів, а саме навчальної мотивації («Методика для діагностики навчальної мотивації студентів», А. А. Реан і В. А. Якунін, модифікація Н. Ц. Бадмаєвої [28]); стилю прийняття рішень у професійної діяльності («Шкала самооцінки особливостей прийняття рішень у професійній діяльності», Т. В. Рябова, М. Н. Шевцов [29]); реальних цінностей особистості («Методика діагностування реальної структури ціннісних орієнтацій особистості», С. С. Бубнова [30]); рівня розвитку різних типів мислення («Методика дослідження типів мислення» в модифікації Г. В. Резапкіної [31]).

За підсумками проведеного дослідження між групами студентів поколінь Y (95 осіб) і Z (41 особа) виявлено статистично значущі відмінності:

— ціннісна сфера особистості: t-критерій Стьюдента для $df=135$ за цінністю «Пошук і насолода прекрасним» $t=7,246$ ($p<0,001$), цінності «Любов» $t=4,701$ ($p<0,001$), цінності «Високий соціальний статус і управління людьми» $t=2,380$ ($p<0,05$);

— мотиваційна сфера: t-критерій Стьюдента для $df=135$ «Мотиви уникнення» $t=3,201246$ ($p<0,01$), «Професійні мотиви» $t=2,347$ ($p<0,05$);

— стилі прийняття рішення: t-критерій Стьюдента для $df=135$ «Мотиваційний стиль» $t=3,201246$ ($p<0,001$), «Комунікативний стиль» $t=3,201$ ($p<0,001$);

— успішність навчання: t-критерій Стьюдента для $df=135$ $t=2,995$ ($p<0,01$).

Таким чином, для студентів покоління Y характерна більш висока успішність навчання, велика значущість естетичних цінностей, міжособистісних взаємин і прагнення до влади і визнання. Для успішного навчання їх більш мотивують потреба в професійному визнанні і бажання уникнути покарання, ніж студентів групи Z. У студентів покоління Y більш виражені два стилі прийняття рішення в професійній діяльності:

а) мотиваційний стиль — вони розраховують на успіх у ситуації прийняття рішення в професійній сфері. Відрізняються захопленістю своєю справою, робота їм цікава, і вони досягають у ній успіху. Уміють покладатися тільки на самих себе, цілеспрямовані. Для них характерне вміння долати перешкоди, що робить їхні рішення більш твердими. Вони відрізняються розвиненою системою визначення мети (створення системи стратегічних, тактичних, оперативних цілей);

б) комунікативний стиль — при прийнятті рішень вони орієнтовані на спільну діяльність.

Мають схильність до спілкування з людьми, які можуть наполегливо працювати; намагаються оточувати себе доброзичливими людьми і підтримувати доброзичливу атмосферу. Цінують можливості спільної роботи і прийняття спільного рішення. Отримують задоволення від взаємодії з іншими людьми. При прийнятті рішення вони можуть вислухати думку/поради/пояснення колег, досвідчених людей, що оточують, і, з огляду на їхню думку, прийняти самостійне рішення.

У когнітивній сфері значущих відмінностей між групами не виявлено. Проте обидві групи характеризуються високим рівнем розвитку наочно-образного і предметно-дієвого типів мислення і низьким рівнем розвитку абстрактно-символьного мислення (табл. 1).

За підсумками кореляційного аналізу з'ясовано таке:

— у групі студентів-стоматологів покоління Y успішність навчання має значні кореляційні зв'язки з усіма досліджуваними сферами особистості: рівнем розвитку словесно-логічного мислення $k=0,252$ ($p<0,05$); цінністю «Любов» $k=0,292$ ($p<0,01$); комунікативною мотивацією $k=0,244$ ($p<0,05$); когнітивним стилем прийняття рішень $k=0,244$ ($p<0,1$, значущість на рівні тенденції);

— для групи студентів-стоматологів покоління Z успішність навчання має значні кореляційні зв'язки: з рівнем розвитку абстрактно-символьного мислення $k=-0,289$ ($p<0,05$); з цінністю «Любов» $k=0,326$ ($p<0,05$); з цінністю «Високий матеріальний добробут» $k=-0,355$ ($p<0,05$); мотивація творчої самореалізації $k=0,324$ ($p<0,05$).

Таким чином, група студентів-стоматологів покоління Z під час навчання орієнтується на творчу самореалізацію і позитивну оцінку близьких людей, при цьому успішність навчання значно знижується у цій групі низьким рівнем розвитку вищої розумової діяльності та неможливістю опертися на матеріальні ресурси сім'ї (просте-

жується тенденція опори на корупційні схеми підняття рівня успішності).

А успішна група студентів-стоматологів покоління Y при навчанні спирається на нормативний рівень розвитку словесно-логічного мислення; мають високий рівень орієнтації на схвалення близьких; міжгрупова комунікація студентів у процесі навчання сприяє підвищенню його успішності; мають сформований інформаційний стиль прийняття рішення (особи з переважанням інформаційного стилю при прийнятті рішень оцінюють надійність джерел «зовнішньої» інформації; вміють виключати надлишкову інформацію; використовувати «внутрішню» інформацію (минулий досвід, імпліцитні та експліцитні знання). Прагнуть діяти лише коли повністю орієнтовані в ситуації. Мають схильність при прийнятті рішення використовувати приклади з літератури, розповідей оточуючих людей, з практики більш досвідчених наставників. Упевнені в своєму запасі знань і досвіді. Для них характерно не тільки чітке визначення проблеми, що потребує прийняття рішення, а й створення плану її розв'язання, а в подальшому і втілення цих планів (стратегічних, тактичних, оперативних).

Студенти груп Z мають виражений «кліповий» стиль мислення: низький рівень розвитку вищих типів мислення, домінування наочно-образного мислення, високий рівень креативності, високий рівень потреби в зміні відчуттів. Студенти групи Y мають більш виражений «геймерський» стиль поведінки: орієнтація на думку та підтримку близьких і референтної групи, комунікація як головний мотив навчання, прийняття (а не протест) відпрацьованих схем пошуку інформації, більш низький рівень значущості новизни відчуттів.

Таким чином, у ході нашого дослідження ми підтвердили виявлені іншими дослідниками характеристики поколінь Y і Z; з'ясували найбільш значущі індивідуально-психологічні чинники успішності навчання студентів-стоматологів, які належать до різних поколінь. Необхідність розуміння цих особливостей і вміння відповідно модернізувати схеми навчання студентів є пріоритетним завданням для професорсько-викладацького складу вищих медичних навчальних закладів, тому дані інформаційні блоки повинні бути включені не тільки в підготовку аспірантів, а й у тематику курсів підвищення кваліфікації зрілих викладачів.

Ключові слова: цілісність людини, цілісність особистості, «колективна свідомість», «кліпове мислення», покоління Y та Z.

ЛІТЕРАТУРА

1. McLuhan M., *Laws of media: the new science*. Toronto; Buffalo: University of Toronto. Press, 1988. P. 464.
2. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / пер. с англ. В. Николаева. 2-е изд. Москва: Гиперборей; Кучково поле, 2007. 464 с.

Таблиця 1

Показники розвитку рівнів мислення студентів-стоматологів покоління Y та Z за «Методикою дослідження типів мислення» в модифікації Г. В. Резапкіної

Рівні розвитку типів мислення	Група Y	Група Z
Предметно-дієвий (норма)	5,94±1,27 (7–8)	5,40±1,29 (6–8)
Абстрактно-символьний (норма)	2,80±1,73 (5–7)	2,91±1,70 (4–6)
Словесно-логічний (норма)	5,02±1,74 (7–8)	5,01±1,53 (7–8)
Наочно-образний (норма)	6,09±1,60 (7–8)	6,09±1,47 (6–8)
Креативний (норма)	5,31±1,17 (6–8)	5,43±1,12 (5–7)

3. Корнеенков С. С. Взаимосвязь психолого-педагогических парадигм с целями и задачами высшего образования. *Сибирский педагогический журнал*. 2011. № 3. С. 54–65.
4. Медянова Е. В. Нооэтические задачи медицинского образования. *Strategia supravieuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei: Materialele conferinței a 24-a științifice internationale (27–28 aprilie 2018, Chișinău)*. Culegere de articole științifice. Editia 24. Chișinău: CEP “Medicina”, 2018. Vol. 24. P. 183–186.
5. Сандомирский М. Е. Неопределенность как социально-психологический феномен информационного общества. *Социальный психолог*. 2017. № 2 (34). С. 230–234.
6. Медянова Е. В. Методологический кризис психологии: история и перспектива. *Людина як цілісність: філософсько-методологічні, соматичні та суспільно-психологічні аспекти здоров'я: збірник матеріалів наукової інтернет-конференції*, м. Одеса, 21 червня 2018 р. Одес. нац. мед. ун-т, каф. філософії та біоетики; Міжнародна академія психосинергетики та альфології. Одеса, 2018. С. 31–46. URL: https://drive.google.com/file/d/1wIErHIOJM8WwoKuFr2-mK_aUvubv9YZm8/view
7. Беляев И. А. Адаптация как форма становления индивидуальной целостности человека. *Вестник ОГУ. Философские науки*. 2010. № 2 (108). С. 4–10.
8. Князева Е. Н. Методы нелинейной динамики в когнитивной науке. Синергетика и психология: Тексты: Вып. 3: Когнитивные процессы / под. ред. В. И. Аршинова, И. Н. Трофиловой, В. М. Шендяпина. Москва: Когито-Центр, 2004. С. 29.
9. Ключко В. Е., Галажинский Э. В. Психология инновационного поведения. Томск, 2009. 240 с.
10. Фрумкин К. Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста. *Топос: литературно-философский журнал*. 2010. № 9. URL: <http://www.topos.ru/article/7371>
11. Семеновских Т. В. Феномен «клипового мышления» в образовательной вузовской среде. *Интернет-журнал «Науковедение»*. Вып. 5 (24), сентябрь–октябрь. 2014. URL: <http://naukovedenie.ru>
12. Сандомирский М. Е. Наклепать по-быстрому. О клиповом мышлении. *Наша психология*. 2013. № 6 (74). С. 82–85.
13. Исаева Е. Р. Новое поколение студентов: психологические особенности, учебная мотивация и трудности в процессе обучения первого курса. *Медицинская психология в России: электронный научный журнал*. 2012. № 4 (15). URL: <http://medpsy.ru>
14. Макарова Т. А. Содержание образования для поколения «Z»: каким ему быть? *Ценности и смыслы*. 2015. № 3 (37). С. 116–121.
15. Крутий К., Зданевич Л. Аналіз чинників та індикаторів, що впливають на розвиток сучасних дітей та їхню стратифікацію за категоріями. *Педагогічний випуск*. 2016. № 20. С. 115–122.
16. Орлова Т. И. Клиповое мышление социальная сеть работников образования. URL: https://nsportal.ru/sites/default/files/2014/03/23/klipovoe_myshlenie_-_otchet._03.doc
17. Каганов В. Ш. Доклад глобальному университетському форуму «Університети в національній глобальній повестке» / руков. авт. колектива В. Ш. Каганов. Москва: Издательство МГИМО-Университета, 2014. 22 с.
18. Садова С. Особливості та психологія покоління X, Y, Z. *Psychological Dimensions of Culture, Economics, Management: Science Journal*. Харків, 2017. URL: <http://ena.lp.edu.ua>
19. Урываев В. А. Российская молодежь в эпоху трансформации общества: поколение XP и поколения X, Y, Z. *Медицинская психология в России: электронный научный журнал*. 2017. Т. 9, № 5 (46). URL: <http://mprj.ru>
20. Амато А. Что нужно знать о поколении Z. О мировоззрении, поведении и увлечениях пост-миллениалов. *BURO*. URL: <https://www.buro247.ru/lifestyle/obshchestvo/24-jul-2017-all-about-generation-z.html>
21. Нечаев В. Д., Дурнева Е. Е. «Цифровое поколение»: психолого-педагогическое исследование проблемы. *Педагогика*. 2016. № 1. С. 36–45. URL: https://elibrary.ru/publisher_titles.asp?publishid=901
22. Шишлова Е. Э., Курицин И. А. Репрезентация скрытого содержания образования в дискурсе учебных пособий по английскому языку. *Вестник МГИМО-Университета*. 2014. № 4. С. 332–339.
23. Звягинцева Е. П., Мухортова Е. А. Метакачества студентов поколения «игрек», определяющие успешность их обучения и карьеры в финансово-экономической сфере (на примере студентов финуниверситета). *Известия вузов. Серия «Гуманитарные науки»*. 2014. № 6 (1). С. 67–73.
24. Султанов К. В., Воскресенский А. А. Особенности и проблемы поколения Y в образовательном пространстве современной России. *Общество. Среда. Развитие (Terra Humana)*. 2015. № 3 (36). С. 150–153.
25. Амосова К. Кто такі «мілєніали», і як навчати таких студентів. *Життя. Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/01/16/228473/>
26. Кулакова А. Б. Поколение Z: теоретический аспект. *Вопросы территориального развития*. 2018. № 2 (42). С. 2–8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pokolenie-z-teoreticheskiy-aspekt>
27. Давудова А. Р. Психологические факторы, влияющие на успешность учебной деятельности студентов вуза. Евразийский Союз Ученых (ЕСУ). *Психологические науки*. 2015. № 5 (14). С. 125–127.
28. Бадмаева Н. Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: монография. Улан-Удэ, 2004. С. 151–154.
29. Рябова Т. В., Шевцов М. Н. Методика диагностики особенностей системного принятия решения. *Психологические исследования: электронный научный журнал*. 2010. № 4 (12). URL: <http://psystudy.ru>
30. Бубнова С. С. Методика диагностики ценностных ориентаций личности. Москва, 1995. 49 с.
31. Резапкина Г. В. Отбор в профильные классы. Москва: Генезис, 2005. 124 с.

Надійшла до редакції 07.02.2019

Рецензент канд. психол. наук, доц. Ю. С. Кокоріна,
дата рецензії 12.02.2019